

Kettős pályarajz Takács Péter:
Bánffy Miklós világa
Lucidus Kiadó,
Bp., 2006.

Több évtizedes elhallgatás után gróf Bánffy Miklós neve, életműve iránt megélenkülő érdeklődést tapasztalhat a XX. század irodalmi, politikai életére kíváncsi olvasó. Ezt az érdeklődést bizonyítják többek között a kolozsvári Polisz Kiadónál megjelent Bánffy-könyvek. Emlékiratai, összes novellái, Marosi Ildikó gondozásában kiadott levelezései elsősorban az erdélyi magyar olvasókkal ismertetik meg a múlt századelő egyik legszínesebb egyéniségének, Bánffy Miklósnak a munkásságát. Az *Erdélyi történet* legújabb magyar nyelvű, illetve külföldi, idegen nyelvű kiadásai, a *Milolu* című regény első kötetbeli 2007-es megjelentetése, a Bánffy írásaival foglalkozó anyaországi és erdélyi tanulmányok mind-mind arra engednek következtetni, hogy egyre többen felismerik és megfogalmazzák: Bánffy Miklós elfeledett életműve nem érdemelte meg sorsát.

Ebben az ismeretterjesztő tevékenységen tehát túlmutató – Bánffy irodalom- és kultúrtörténeti, történelmi-politikai szerepét feltárni, kijelölni óhajtó – folyamatban igen fontos helyet foglal el, már terjedelménél fogva is, Takács Péter *Bánffy Miklós világa* című könyve. A kétszáz oldalas írás átfogó képet kíván nyújtani Bánffy Miklós életpályájáról. Erre utal a könyv szerkezeti felépítése is. Kétharmada Bánffy családi indíttatását, politikai szerepvállalását, kultúraszervező tevékenységét dolgozza fel. Egyharmada a novella-, regény- és drámaíró Bánffyt mutatja be. A szerző a könyv bevezető fejezetében megállapítja, hogy a XX. századi magyar szellemi életről mértékadó véleményt alkotók (Ady Endre, Schöppflin Aladár, Gaál Gábor, Kós Károly) a magyar kultúra értékes részeként tartották számon Bánffy alkotásait. Valójában nem is irodalmi, sokkal inkább politikai tevékenységét vitatták a két világháború között, s ez utóbbit azóta sem értékelték megfelelően. A szerző szerint irodalmi munkássága már élete során kellő méltatásban részesült, hiszen az írásait érintő legtöbb kritika valójában Bánffy (halálát követő évtizedekben is) grófi rangja ellen irányult. Ennek legnyilvánvalóbb példajaként mutatja be, alapos bírálóknak alávetve Illés Endre *A dilettante* című esszéjét. Ugyanakkor felhívja az olvasók figyelmét Bánffy írásainak esztétikai egyenetlenségeire is, s e jelenség okára vonatkozó lehetséges magyarázatokkal is szolgál.

A *Gróf Bánffy Miklós élete* című, hivatkozásokban gazdag fejezet alfejezetei tárgyalják az Erdély történel-

mében kiemelkedő szerepet játszó, szerteágazó Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetét, Bánffy Miklós ifjúkorát és neveltetését, IV. Károly koronázását s a koronázás Bánffyra bízott művészi megtervezését, operaházi intendánságának hat évét, kevéssé ismert első világháborús éveit, az 1918–19-es forradalmi időszakról s egyben Károlyi Mihály jelleméről, történelmi szerepéről alkotott portréját, Bánffynak a Magyarországon elharapózó bolsevista veszélyről a győztes hatalmakat tájékoztatni igyekvő, végül sikertelen nyugat-európai küldetését, a külügyministerséghez vezető útját, a Magyarország számára rokonszenvet kereső 1920-as londoni útját és természetesen nem utolsósorban külügyminiszeri tevékenységét: Csehszlovákiával való egyezkedési kísérletét, Pécs visszaszerzését, Sopron megmentését. A felsoroltakon túl az olvasó megismerheti Bánffynak a második királypuccsból származó következmények semlegesítésében játszott szerepét, néhány hazai politikus ellene irányuló kemény támadását, a Genovában tartott páneurópai konferencia eseményeit, tanulságait, Magyarország Népszövetségbe való felvételének történetét, mely utóbbit Bánffy Miklós is egyik legfontosabb diplomáciai sikerének tartott.

A biográfia Bánffy Miklós alakja legnagyobbreszt a memoáriró Bánffy szövegeiből bomlik ki, hiszen a könyv szerzője az *Emlékeimből* memoárt és a *Huszonöt év* című emlékirat-töredéket dokumentumként, Bánffy saját korának eseményeihez, elvállalt közéleti szerepeihez fűződő viszonyának dokumentumaként kezeli, jelezve, hogy a szépírói eszközök tudatos és megfelelő alkalmazása nem csorbítja e dokumentumjellegét. A szerző néhol kiegészíti az emlékiratok által közölt eseményekre vonatkozó adatokat, olykor kommentálja, vagy éppen pontosítja azokat történészek munkáira hivatkozva, a Bánffy-szöveg egyes sorainak értelmezéséhez pedig háttérismeretek közlésével kíván kulcsot adni (pl. 32.). Mindemellert a szerző maga is értékeli, bírál, legyen szó a korabeli eseményekről, politikai szereplőkről vagy a mai Magyarországon hangadó, sajtó által népszerűsített politikai gondolkodásmódról.

A következő fejezetek az Erdélybe hazatért gróf irodalomszervezői tevékenységén túl a novella-, dráma- és regényírókat mutatják be. Bár technikai jellegű problémának is minősíthető, az olvasó indokolatlannak érezheti a *Művész* és a *Romániában* fejezetek címválasztását, hiszen nem a *Művész* alfejezetei tárgyalják Bánffy Miklós művészi alkotásait, a *Romániában* egyik alfejezete foglalkozik viszont Bánffy novelláival. E novellák korabeli, majd a „kurzus-ideológiai és kritikai szempont»ok«” (140.) által meghatározott fogadtatásának ismertetését követően tematikájuk forrásául három élményterületet

nevez meg a szerző, s ezek alapján rendszerezve, különböző szempontok kiemelésével sorra bemutatja, értékeli az említett írásokat. Az elemzés módja, nyelvezetéről árulkodik, hogy a könyv szerzője mindenekelőtt a nagyközönségnek kíván támpontot nyújtani abban, mely Bánffy-novella tekinthető esztétikailag értékesnek és melyik nem. Ily módon problémátlannak vélheti az olvasó az esztétikai érték meghatározhatóságát, amint azt is, hogy mely Bánffy-művek tekinthetők irodalmi, szépirodalmi alkotásoknak. Lejeune, Searle, Barthes, Szávai vonatkozó tanulmányainak ismeretében „Az emlékiratot mint nem szépírói munkát figyelmen kívül hagyva (...)” mondatrészlet az irodalom elmélete iránt is érdeklődő olvasót a fenti elképzelés (az emlékirat nem szépírói munka) átgondolására, vitatására ösztönözheti, de – reményünk szerint – az *Emlékeimből* című memoár és a *Huszonöt év* című „visszaemlékezés-töredék” (167.) el- vagy újraolvasására is indítja.

A Bánffy-regényeket bemutató fejezet a *Reggeltől estig* és az *Erdélyi történet* című írásokat vizsgálja. Bár a *Reggeltől estig* meséje „primitív, (...) s itt-ott a csínáltság íze érzik rajta” (164.), mégis „sikeres lélektani regény” (161.). „Mesélő epika, érzelemgazdag líra, (...) soha ki nem robbanó dráma, és arcpirítóan önmarcangoló, lélektani gyötrődés ez a mű” (166.). Az *Erdélyi történet* kiadásait, a korabeli és a hatvanas évekbeli fogadtatását, a regény két szálon futó cselekményét, jellegzetes karaktereit bemutató több mint húszoldalas ismertetőben a szerző hangsúlyozottan figyelmeztet Bánffy különleges tájleíró, jellemábrázoló, hangulatremtő tehetségére. „Lev Tolsztoj művészi tehetségével vetekedő remeklés.” (189.) A művészi alkotás értékére, értékelésére, befogadására s ez utóbbival összefüggő irodalmi kánonra vonatkozó néhány mondat (189.) ismét felkeltheti az irodalom létmódjára, kánonra, kanoizációra, irodalmi kánonképződésre vonatkozó kérdések iránt érdeklődők vitaközvető kedvét.

A drámaíró Bánffyról szóló fejezetben a könyv szerzője igen fontos megállapítást tesz. Eszerint Bánffy Miklós „(...) legtökéletesebbet a drámai műfajban és a színpadon tudott alkotni”, (...) hiszen „igazi műfaja a dráma volt” (191.). Rendezőként, színpad- és kosztümtervezőként is kiváló teljesítményt nyújtott. E Bánffy-drámákkal keletkezési sorrendjüket követve ismerkedhetünk meg. A korabeli fogadtatáshoz hasonlóan a szerző is a *Nagyúr* című drámát tartja legértékesebbnek. A kritikai visszhang részletes bemutatása és a színmű cselekményének mély átéléssel történő felelevenítése meggyőzi az olvasót arról, hogy e dráma valóban színésztpróbáló, nagyszerű alkotás. (A szerző által visszhangtalanok tartott *Az erősebb* című darabról érdemes

azonban tudnunk, hogy Karinthy Frigyes paródiát írt róla *Gróf Gyengébb* címmel – In: Karinthy Frigyes összegyűjtött művei. Paródiák II. Akkord K. 2004. 294–298.)

A könyvet záró két fejezet (*Az utolsó politikai szerep* és *Az erdélyi gróf meghalni Pestre jött*) Bánffy Miklós életének utolsó évtizedét mutatja be, jelezve, hogy az 1940–1943-as esztendőket Bánffy „legkudarcsabb” és egyben legkevésbé ismert évei (203.), illetve azt is, hogy a „romániai tevékenységének mérlegét (...) csak azt követően értékelhetjük, ha majd megszületik a két világháború között kiadott »romániai magyar fórumok« monografikus feldolgozása” (202.).

A mindenéből kifosztott, teljesen ellehetetlenített Bánffy Miklós élete utolsó hónapjait immár Budapesten tölthette, feleségével együtt. 1950. június 6-án, hetvenhét évesen hunyt el. Valószínű, hogy a számítógép ördöge az oka a könyvben tévesen megjelölt dátumnak (mely szerint Bánffy Miklós 1951-ben halt volna meg). Talán annak is, hogy néhány mondat szó szerint megismétlődik a könyv különböző szövegrészeiben. (pl.13. és a 139–140.). Ha pedig a meglepő szótársításokra, jelzők halmozására, az adott szövegek környezetben szokatlan szóképekre gondolunk, megállapíthatjuk, hogy alkalmazásuk öncélúnak látszik, különösen a bevezető és az elemzésnek szánt fejezeteknél, s hatásuk ez esetben inkább jelentéselűdő, sem mint jelentés-megvilágosító. („Bánffy életművét tekintve ezek az [...] esztétikán kívüli vádak a történelem és a politika ködfoltos dzsungelén máig átsugároznak.” [15.]; „Nem több, és nem kevesebb ez a regény, mint Mária és Magdolna iker-életét kitöltő és kölcsönösen egymást keresztező nagy szerelem torzult szimfóniája.” [161.]

A fenti megállapítások mellett azonban elengedhetetlen hangsúlyoznunk, hogy egészében véve Takács Péter könyve ismeretgazdagító, olvasmányos írás. Nemcsak Bánffy Miklós életművének értékelése okán fontos, de azért is, mert egy jelentős közéleti személyiség életének, munkásságának bemutatásán keresztül a XX. század első felének politikai, társadalmi, irodalmi eseményei is sajátos megvilágításba kerülnek. *Bánffy Miklós világából* kicseng az a személyes elkötelezettség, amely a szerzőt a felismert érték minél szemléletesebb bemutatására ösztönzte, nem rejtve véka alá a Bánffy-életmű több évtizedes elhallgatása miatti indulatát sem. Végül, e recenzió írója szerint a könyv legnagyobb érdeme az, hogy Bánffy műveinek elolvasására sarkallja az irodalomszerető olvasót, s akár újabb, a könyv szerzőjének elemzési szempontjaitól eltérő szempontokat alkalmazó műelemzésekre ösztönözheti az irodalommal hivatásszerűen foglalkozókat.